

<http://dx.doi.org/10.16926/gea.2019.02.09>

Patrycja SOŁTYSIAK

<https://orcid.org/0000-0001-9544-0671>

Wydział Prawa i Ekonomii

Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. Jana Długosza w Częstochowie

e-mail: p.soltysiak@ujd.edu.pl

Prawa dziecka wskazane w Deklaracji Praw Dziecka

Streszczenie

Prawa dziecka zawarte są w prawie międzynarodowym i krajowym, uwarunkowane są określą formą prawną. Ochrona praw dziecka jest procesem wieloetapowym i wiąże się z wieloma różnymi dziedzinami życia społecznego mającymi zabezpieczać dziecko przed różnymi formami nadużyć. Wiąże się ona z prawem do życia i ochrony zdrowia, prawem do wychowania w rodzinie, prawem do godziwych warunków socjalnych, prawem do nauki, prawem do ochrony przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem, demoralizacją, zaniedbaniem, złym traktowaniem oraz objęciem ochroną dzieci niepełnosprawnych. Ochrona tych powyższych wartości powinna być zapewniona bez względu na rasę, narodowość i wyznanie. Respektowanie praw dziecka należy *in genere* do państwa – do rodziców, opiekunów prawnych, różnego rodzaju instytucji. Dlatego też organy, organizacje i instytucje państwowe stojące na straży ochrony praw dziecka pełnią funkcję reagowania na przypadki łamania prawa, wpływają na procesy prawotwórcze, mają wpływ na sposoby egzekwowania prawa. Prawa dziecka przeszły już długą ewolucję, ale w praktyce zarówno sytuacja, jak również rozmaite problemy dzieci są różnie postrzegane, a ochrona praw dzieci powinna dla nas dorosłych stanowić istotny element służący dążeniu do respektowania tych praw – praw wskazanych jako fundamentalne już w Deklaracji Praw Dziecka.

Słowa kluczowe: Dziecko, prawa dziecka, dobro dziecka, ochrona praw dziecka, zasada, Deklaracja Praw Dziecka.

Zagadnienia wstępne

Prawa dziecka – ich ochrona i respektowanie należą do najistotniejszych i najbardziej wymagających regulacji zarówno na arenie międzynarodowej, jak i w polskim porządku prawnym. Reglamentacja praw dziecka wymaga, aby organy państwowe powołane do stania na straży – ochrony praw dziecka zawsze

kierowały się zasadą dobra dziecka, która jest zawarta m.in. w szeregu dokumentów – umów, deklaracji i konwencji chroniących dzieci, jak i zawarta jest w Konstytucji RP¹ i prawie wewnętrznym odnoszącym się do tej tematyki.

Podstawą i punktem wyjścia rozważań będzie problematyka związana z ideą praw dzieci, czyli tak kwalifikowaną postacią „ochrony” ich interesów, ich ogólnie pojętego „dobra”. Powyższe pojęcia nierozzerwalnie łączą się z pojęciem „godności istoty ludzkiej”. To właśnie dzięki niej prawa dziecka, jako kategoria praw człowieka, mają charakter ponadpaństwowy, pierwotny, naturalny, niezbywalny i nienaruszalny.

Poddając analizie postanowienia odnoszące się do ochrony praw dziecka na gruncie Powszechniej Deklaracji Praw Dziecka należy stwierdzić, że przyjęto jako zasadniczy cel wykazanie znaczenia problematyki ochrony praw dziecka w kulturze prawnej i tradycji prawniczej. Pojawienie się w porządku prawnym niniejszego aktu stało się podwaliną i fundamentem do dalszych przyjmowanych rozwiązań prawnych na temat praw dziecka. Zatem istotne jest wykazanie i ustalenie powodów, dla których wprowadzono taki a nie inny akt prawny mający za główny cel stać się skutecznym prawem chroniącym prawa pewnej grupy społecznej – dzieci. A idąc w tym kierunku można stwierdzić, że skuteczne prawo to „dobre prawo” rozumiane jako środek realizacji ustalonych i modyfikowanych celów nawiązujących do ocen i norm tworzących system prawny, jak również do określonego światopoglądu, przyjmowanych zasad np. etycznych, moralnych, społecznych itp.

Tematyka praw dzieci jako jednej z grup społecznych, jako obywateli świata, jest obiektem zainteresowań wielu gałęzi nauki, w tym również jest obiektem zainteresowania prawa polskiego i prawa międzynarodowego, czyli mam tu na myśli zarówno prawo wewnętrzne, jak i prawo zewnętrzne.

In genere prawa dziecka to obowiązki dorosłego wobec niego, stanowią dla dorosłego człowieka zakaz ingerowania w niektóre obszary życia dziecka. Prawa dziecka ograniczają prawa dorosłych, jednocześnie nakładając na nich obowiązki. Prawa dziecka wymagają wyodrębnienia ze względu na niedojrzałość fizyczną i psychiczną dziecka. Dziecko jest istotą ludzką i wymaga poszanowania dla jego tożsamości, godności i prywatności. Z kolei rodzina, którą państwo ma wspierać, a nie wyręczać w jej funkcjach opiekuńczych i wychowawczych, jest najlepszym miejscem wychowania dziecka.

Reglamentacja ochrony praw dziecka

Problematyka ochrony dziecka w prawie publicznym ma doniosłe znaczenie z uwagi na fakt niedojrzałości fizycznej – psychicznej i emocjonalnej dziecka,

¹ Konstytucja RP z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. z 1997 r., nr 78, poz. 483 ze zm.

dlatego też istnieje szereg aktów prawnych o różnej randze, które mają za zadanie stać na straży ochrony, respektowania katalogu praw dziecka, zawsze w oparciu o zasadę „klauzulę generalną” – zasadę dobra dziecka. Mając na myśli prawa dziecka, a w szczególności ich ochronę należy wskazać:

- Prawo do ochrony życia i zdrowia;
- Prawo do wychowania w rodzinie;
- Prawo do godziwych warunków socjalnych;
- Prawo do nauki;
- Prawo do ochrony przed przemocą i złym traktowaniem;
- Prawa (katalog praw) dzieci niepełnosprawnych².

Naruszenie praw dziecka występuje wówczas, gdy jakiś podmiot całkowicie lub częściowo ogranicza możliwość ich realizacji działając w sposób niezgodny z prawem. Zapewnienie najlepszej ochrony dziecku od dawna stanowi wyzwanie dla prawa publicznego zarówno międzynarodowego, jak i wewnętrznego. Prawa dziecka (standardy, zasady, fundamenty, klauzule) zostały inkorporowane do polskiego systemu prawnego stając się istotnym składnikiem aksjologii prawa (prawa wewnętrznego)³. M. Kuryłowicz zwrócił uwagę na istotne cechy, elementy prawa tj.

- *bonum et aequum* – oparcie prawa na zasadach dobra i słuszności;
- *iustitia* – sprawiedliwość;
- *humanitas* – człowieczeństwo, życzliwość;
- *fides* – wiara, zaufanie;
- *aeguitas* – słuszność, równość;
- *honestas* – uczciwość, rzetelność⁴.

Upowszechnianie, ochrona, respektowanie praw dziecka są konfiguracją ideowo-normatywną zmierzającą do głębszego zaangażowania się wszystkich tych, dla których dziecko jako podmiot prawa stanowi nadrzędny cel działania.

Prawa dziecka muszą znaleźć przełożenie w postępowaniu – działaniu m.in. rodziców, opiekunów prawnych, nauczycieli, organów administracji publicznej, instytucji powołanych do stania na straży ochrony tych praw – instytucji o charakterze ombudsmąńskim, sędziów, parlamentarzystów, legislatorów itp.

Za wychowanie dzieci jest odpowiedzialny świat ludzi dorosłych i dlatego od ich postawy zależy również przestrzeganie praw dziecka⁵.

² Zob. Art. 3 ustawy z dnia 6 stycznia 2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka, tekst jedn. Dz. U. z 2017, poz. 922 ze zm.

³ Zob. S. L. Stadniczeńko, *Człowiek – wartości – prawo*, [w:] *Urzeczywistnianie praw człowieka w XXI wieku. Prawo i etyka*, (red.) Morciniec P., Stadniczeńko S.L., Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2004, s. 57.

⁴ Zob. M. Kuryłowicz, *Kilka uwag o tradycji i współczesności prawa rzymskiego*, „Forum Iuridicum” 2000, z. 1, s. 21.

⁵ T. Smyczyński, *Legislacyjne podstawy ochrony praw dziecka*, [w:] *Polska dla dzieci*, Ogólnopolski szczyt w sprawach dzieci – Materiały i dokumenty 22–24.05.2003 r., Warszawa 2003, s. 51.

Rzeczpospolita Polska jest stroną najważniejszych instrumentów prawa międzynarodowego dotyczących ochrony praw dziecka. Zakres tej ochrony ma charakter:

- Przedmiotowy, tzn. określający sfery objęte ochroną np. zdrowie, życie, nauka, dyskryminacja, okrucieństwo, złe traktowanie itp.
- Czasowy, tzn. określający czas obowiązujących norm dotyczących ochrony poszczególnych praw dziecka.
- Przestrzenny (terytorialny), tzn. określający terytorium, na którym obowiązują normy dotyczące praw dziecka.

Prawa dziecka, których źródłem jest przyrodzona godność ludzka mają charakter:

- Powszechny – obowiązują na całym świecie i przysługują każdemu dziecku;
- Przyrodzony – przysługują każdemu od momentu narodzenia;
- Niezbywalny – nie można się ich zrzec;
- Nienaruszalny – istnieją niezależnie od władzy i nie mogą być przez nią dowolnie regulowane;
- Naturalny – obowiązują niezależnie od ich potwierdzenia przez władzę państwową;
- Niepodzielny – wszystkie stanowią integralną i współzależną całość.

Znaczenie Deklaracji Praw Dziecka

Wkład Polski w ochronie praw dziecka na przestrzeni lat przejawiał się w aktywności polskiej dyplomacji przy opracowywaniu Deklaracji Praw Dziecka oraz inicjatywie i przewodnictwie w grupie roboczej do opracowania Konwencji o Prawach Dziecka. Dlatego też zwracając uwagę na znaczenie problematyki ochrony praw dziecka w polskiej kulturze prawnej i tradycji prawniczej, którą zapoczątkował Janusz Korczak w okresie międzywojennym, kiedy przedstawił koncepcję dziecka jako autonomicznej osoby, która posiada swoje własne, odrębne od dorosłego naturalne prawa. Wskazał dziecko jako podmiot, zarówno w rodzinie, społeczeństwie, jak i w państwie. Myśla ta legła u podstaw Deklaracji Praw Dziecka i dalej jest fundamentem wielu działań ze strony jednostek, społeczeństwa i państwa. Dzięki konsekwentnym staraniom naukowców, prawników, dyplomatów i wychowawców przenika ona nie tylko w polską kulturę, ale silnie wnika w obręb innych kultur i społeczeństw. Jest trwałym wkładem w rozwój świadomości ludzkiej i dorobku cywilizacyjnego.

Na gruncie powyższych rozważań należy wskazać na postanowienia Powszechnej Deklaracji Praw Dziecka, która jest uznawana za fundamentalny dokument wielostronny (międzynarodowy), który zapoczątkował proces tworzenia międzynarodowego prawa dziecka. Potrzebę otoczenia dzieci szczególną troską sformułowano jeszcze przed II Wojną Światową w Deklaracji Genewskiej Praw Dziecka, przyjętej przez Ligę Narodów w 1924 roku. Dzięki staraniom UISE – Zgromadzenie Ogólne Ligii Narodów (oficjalna nazwa UISE to: UNION IN-

TERNATIONALE DE SECOURS AUX ENFANTS) wskazano pięć zasad mówiących o równym traktowaniu dzieci bez względu na ich rasę, narodowość czy wyznanie. Deklaracja ta ze względu na niedawne doświadczenia wojenne, wzywa także w swych postanowieniach do zapewnienia dzieciom opieki i pomocy, szczególnie w sytuacjach zagrożenia.

„Deklaracja Praw Dziecka”⁶

Niniejszą Deklarację, nazwaną Deklaracją Genewską, mężczyźni i kobiety wszystkich narodów uznają, że ludzkość powinna dać dziecku wszystko, co posiada najlepszego i stwierdzają, że ciąży na nich, bez względu na rasę, narodowość i wyznanie następujące obowiązki:

1. Dziecku powinno się dać możliwość normalnego rozwoju fizycznego i duchowego.
2. Dziecko godnie powinno być nakarmione, dziecko chore powinno być pielęgnowane, dziecko wykołejone wrócone na właściwą drogę, sierota i dziecko opuszczone – wzięte w opiekę i wspomagane.
3. Dziecko powinno przed innymi otrzymać pomoc w czasie klęski.
4. Dziecko powinno być przygotowane do zarobkowania na życie i zabezpieczone przed wszelkim wyzyskiem.
5. Dziecko winno być wychowane w wierze, że jego najlepsze cechy powinny być oddane na usługi współbraci.

Głównymi kierunkami podejmowanych przez UISE działań było z jednej strony prawne uregulowanie praw dziecka w skali międzynarodowej, z drugiej zaś organizowanie i niesienie konkretnej pomocy dzieciom będącym w trudnej sytuacji materialnej, zdrowotnej, opiekuńczej – wychowawczej⁷.

Nasilenie inicjatyw z zakresu ochrony praw dziecka zaowocowało rozszerzeniem katalogu ochrony i stało się ważnym i skutecznym mechanizmem ochrony praw dzieci w postaci rozszerzonej i uzupełnionej przez Międzynarodowy Związek Pomocy Dzieciom w 1948 roku – jako Deklaracja Praw Dziecka (zwana Kartą Praw Dziecka).

„Deklaracja Praw Dziecka”⁸

Niniejszą Deklarację Praw Dziecka, nazwaną Deklaracją Genewską, mężczyźni i kobiety wszystkich narodów uważają, że ludzkość powinna dać dziecku, co ma najlepszego, i stwierdzają, że ciąży na nich następujące obowiązki:

1. Dziecku powinna być zapewniona ochrona, bez względu na jego rasę, narodowość i wyznanie.
2. Dziecku powinna być zapewniona pomoc przy zachowaniu integralności rodziny.

⁶ Została przyjęta przez Radę Generalną Międzynarodowego Związku Pomocy Dzieciom 13 lutego 1923 r., a następnie inkorporowana (przyjęta) przez Zgromadzenie Ogólne Ligii Narodów dnia 16 listopada 1924 r.

⁷ Por. E. Kantowicz, *Ochrona praw dziecka w kontekście działalności UNICEF*, Warszawa 1996, s. 22; P.J. Jaros, *Rzecznik Praw Dziecka, Rys historyczny, ustanowienie, porównania międzynarodowe, instytucja, funkcjonowanie*, Warszawa 2006, s. 24.

⁸ Rozszerzona i uzupełniona przez Międzynarodowy Związek Pomocy Dzieciom w 1948 r., (zwana Kartą Praw Dziecka).

3. Dziecku powinno się dać możliwość normalnego rozwoju fizycznego, moralnego i umysłowego.
4. Dziecko głodne powinno być nakarmione, dziecko chore – pielęgnowane, dziecko upośledzone powinno otrzymać pomoc, dziecko wykołejone powinno być wrócone na właściwą drogę, sierota i dziecko opuszczone powinny być wzięte pod opiekę i wspomagane.
5. Dziecko powinno w najszerszym zakresie korzystać ze świadczeń profilaktyki i zabezpieczenia społecznego, dziecko powinno być przysposobione do rozpoczęcia we właściwym czasie zarobkowania na życie, dziecko powinno być zabezpieczone przed wszelkim wyzyskiem.
6. Dziecko powinno być wychowywane w wierze, że jego najlepsze cechy mogą być oddane na usługi współbraci.
7. Dziecko powinno przed innymi otrzymywać pomoc w czasie klęski⁹.

Wnioski końcowe

In fine można stwierdzić, że prawa dziecka doczekały się kompleksowego i normatywnego opracowania w ramach międzynarodowej działalności na rzecz ochrony ich praw, której patronuje ONZ (Organizacja Narodów Zjednoczonych). Zakładając, że prawa dziecka są elementem ogółu praw człowieka, to realizacja ochrony tych praw wiąże się z funkcjonowaniem zarówno w rodzinie jako podstawowej komórce społecznej, w społeczeństwie i w państwie.

Standardy wyznaczone przez Powszechną Deklarację Praw Dziecka stały się podwaliną do dalszych modyfikacji, uzupełniania zakresu przedmiotowego praw dziecka w Polsce i na świecie. Sama idea i cel wprowadzenia tego dokumentu międzynarodowego sprowadza się do poszanowania poszczególnych kategorii praw dziecka, ma służyć rozwiązywaniu problemów wynikających z różnego typu relacji instytucjonalnych względem dziecka, relacje takie muszą opierać się na szacunku, przyrodzonej i niezbywalnej godności dziecka, jako jego prawa naturalnego, na co jako pionier wskazał Janusz Korczak.

Analiza praw dziecka jako „wartości” jest wyrazem potrzeby uznawania tych praw - jako wartości uniwersalnych, fundamentalnych, wyjętych przed nawias, zasadniczych, podstawowych. To ochrona praw dziecka powinna być priorytetem dla organów, organizacji i instytucji, które mają wpisane w zakres kompetencji stanie na straży ochrony tych praw, jako dobro wspólne – uniwersalne.

W analizowanej Deklaracji Praw Dziecka wskazano umocowanie aksjologiczne i normatywne oparte na wartościach etycznych, moralnych i społecznych, które mają znaczenie dla procesu stosowania prawa. Zatem z analizy treści postanowień niniejszej deklaracji można wyprowadzić wniosek, że katalog praw w niej wskazanych nie ma charakteru zamkniętego, co daje możliwość dookre-

⁹ Zob. P.J. Jaros, M. Michalak, *Zbiór i opracowanie Prawa Dziecka. Dokumenty Organizacji Narodów Zjednoczonych*, Warszawa 2016, s. 46–47.

ślania, doprecyzowania i modyfikacji tych praw w przyszłości zgodnie ze zmianami zachodzącymi we współczesnym porządku prawnym, zarówno wewnętrznym jak i zewnętrznym.

Bibliografia

- Jaros P.J., *Rzecznik Praw Dziecka, Rys historyczny, ustanowienie, porównania międzynarodowe, instytucja, funkcjonowanie*, Warszawa 2006.
- Jaros P.J., Michalak M., *Zbiór i opracowanie. Prawa Dziecka. Dokumenty Organizacji Narodów Zjednoczonych*, Warszawa 2016.
- Kantowicz E., *Ochrona praw dziecka w kontekście działalności UNICEF*, Warszawa 1996
- Kuryłowicz M., *Kilka uwag o tradycji i współczesności prawa rzymskiego*, „Forum Iuridicum” 2000, z. 1.
- Smyczyński T., *Legislacyjne podstawy ochrony praw dziecka*, [w:] *Polska dla dzieci*, Ogólnopolski szczyt w sprawach dzieci – Materiały i dokumenty 22–24.05.2003 r., Warszawa 2003.
- Stadniczeńko S.L., *Człowiek – wartości – prawo*, [w:] *Urzeczywistnianie praw człowieka w XXI wieku. Prawo i etyka*, (red.) Morciniec P., Stadniczeńko S.L., Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2004.

Akty prawne

- Konstytucja RP z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. z 1997 r., nr 78, poz. 483 ze zm.
- Ustawa z dnia 6 stycznia 2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka, tekst jedn. Dz. U. z 2017, poz. 922 ze zm.
- Deklaracja Praw Dziecka – Została przyjęta przez Radę Generalną Międzynarodowego Związku Pomocy Dzieciom 13 lutego 1923 r., a następnie inkorporowana (przyjęta) przez Zgromadzenie Ogólne Ligii Narodów dnia 16 listopada 1924 r.
- Deklaracja Praw Dziecka – Rozszerzona i uzupełniona przez Międzynarodowy Związek Pomocy Dzieciom w 1948 r., (zwana Kartą Praw Dziecka).

Children's Rights Indicated in the Declaration of the Rights of the Child

Summary

Children's rights are enshrined in international and national law and are conditioned by a specific legal form. The protection of children's rights is a multi-stage process and involves many different areas of social life designed to protect a child against various forms of abuse. It is related to the right to life and health protection, the right to family upbringing, the right to decent social conditions, the right to education, the right to protection against violence, cruelty, exploitation, demoralization, neglect, ill-treatment and protection of disabled children. Protection of these above values should be ensured regardless of race, nationality or religion. Respecting the rights of the child belongs *in genere* to the state – to parents, legal guardians, and various institutions. Therefore, state organs, organizations and institutions guarding the protection of children's rights perform the function of responding to cases of breaking the law, affect legislative processes, and influence law enforcement. Children's rights have already undergone a long evolution, but in practice both the situation and various problems of children are perceived differently, and protection of children's rights should be an important element for us adults to strive to respect these rights – rights indicated as fundamental already in the Declaration of the Rights of the Child.

Keywords: Child, children's rights, children's welfare, protection of children's rights, principle, Declaration of Children's Rights.